

УДК 159.923

РОЛЬ ІМПЛІЦИТНИХ УЯВЛЕНЬ ЮНАКІВ ПРО ОСОБИСТІТЬ У ПРОГНОЗУВАННІ ЇХ СХИЛЬНОСТІ ДО ДЕПРЕСІЇ

Салок М.А., Тарасюк Х.О.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті представлено аналіз змісту поняття «імпліцитні теорії особистості», теоретично обґрунтовано можливість розгляду особливостей імпліцитних уявлень людини про особистість у якості важливих предикторів схильності до депресії. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив зробити припущення про те, що прийняття інкрементальної імпліцитної теорії особистості сприяє позитивному мисленню людини та її успішному функціонуванню в соціумі. Оскільки центральним новоутворенням юнацького віку є особистісне самовизначення, для емпіричного дослідження було обрано саме цю вікову категорію. Наведено результати проведеного емпіричного дослідження для з'ясування характеру взаємозв'язків між імпліцитними уявленнями (теоріями) осіб юнацького віку про особистість та їх схильністю до депресії. Дослідження проведено на вибірці студентів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, чисельністю 50 осіб. Результати підтверджують гіпотезу стосовно того, що прийняття особами юнацького віку теорії «збагачуваної» особистості супроводжується менш вираженою схильністю до депресії та більш вираженими показниками психологічного благополуччя.

Ключові слова: імпліцитні теорії особистості, інкрементальна імпліцитна теорія особистості, стабільна імпліцитна теорія особистості, юнацький вік, психічні стани, схильність до депресії, психологічне благополуччя.

Постановка проблеми. Запорукою оптимального існування особистості в соціумі є повне розуміння себе і свого внутрішнього «Я», своїх індивідуально-психологічних особливостей, властивостей, своїх можливостей та цінностей. Неабиякий вплив на життєдіяльність особистості, зокрема на її сприйняття та розуміння себе й оточуючих, на взаємовідносини з іншими, здійснюють імпліцитні теорії – суб'єктивні пояснювальні схеми, основна мета яких полягає у побудові цілісної картини світу. Від того, як ці схеми сформовані залежить емоційний стан людини, її відношення до речей та подій, що відбуваються у житті. Юнацький вік – це період найбільш активного розвитку моральних і естетичних почуттів, становлення і стабілізації характеру і, що особливо важливо, оволодіння комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, професійних, трудових. Перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, та інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією – з іншого, виділяють цей вік як центральний період становлення характеру та інтелекту. Існуючі у кожній людині суб'єктивні переконання (імпліцитні теорії) щодо власної особистості та особистості інших людей можуть здійснювати неабиякий вплив на загальний процес становлення та розвитку особистості в юнацькому віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слово «імпліцитний» має латинське походження, «*implicito*» (сплітаю), що у дослівному перекладі має значення «неявний, схований; такий, що може бути виявлений тільки через свої зв'язки з іншими об'єктами чи процесами» [9].

Свій початок дослідження імпліцитних теорій беруть із традиційного підходу, у межах якого останні були віднесені до парадигми конструктивізму, що підкреслює ідею конструктивної природи пізнання, мовленеву і культурно-історичну обумовленість свідомості, опосередкованість пізнання світу індивідуальними категоріями, що формуються в онтогенезі [4]. Його представника-

ми є С. Аш, Дж. Брунер та Р. Таджиурі. Можна відмітити, що у руслі традиційного підходу розуміння дослідниками поняття «імпліцитні теорії» має розрізнений характер оскільки, дослідження Дж. Брунера і Р. Таджиурі суперечать думці С. Аша про те, що формування цілісного уявлення не може бути передбачене на основі вкладу кожної окремої риси. Але, в той же час, зазначимо, що саме суперечливість поглядів дослідників стала відправною точкою подальших експериментальних дослідженнях імпліцитних теорій особистості.

Одним з найбільш відомих підходів до проблеми імпліцитних теорій людини є соціально-когнітивна теорія американської дослідниці К.С. Двек. В своїх роботах вона аналізує чому люди досягають успіху і як можна цьому сприяти. На думку вченої, головну роль тут відіграють переконання та уявлення людини. Наприклад, уявлення суб'єкта про власний інтелект має важливе значення для мотивації, спрямованої на досягнення. І, на відміну від більш широких рис особистості, дані переконання можна визначити досить точно, виміряти дуже просто і змінити за допомогою спеціальних заходів. Керол Двек підкреслює, що переконання мають значення, їх можна змінити, а разом із ними і особистість. Переконання людини включають її ментальні репрезентації про сутність і функціонування Я, її взаємостосунки та її світ [6].

Тобто, на думку К. Двек, переконання – це суб'єктивні пояснювальні схеми об'єктивної дійсності суб'єктом, які є необхідними для побудови цілісної картини світу. Формування імпліцитних теорій (переконань) пов'язане з дією багатьох чинників, але основну роль тут відіграє особистісний досвід. Вони стосуються лише тієї частини реальності, що є актуальною для особистості, входить до її життєвого контексту і потребує осмислення [1].

Для одних, відповідно до міркувань авторки, структура і механізми функціонування особистості є постійними, незмінним (стабільна імпліцитна

теорія), натомість для інших, особистість «нарощується» в процесі діяльності (тобто для них характерна інкрементальна імпліцитна теорія) [5].

Виділення імпліцитних теорій особистості стосується успішності соціального функціонування, вирішення соціальних завдань, побудови взаємостосунків з іншими людьми. Люди, що схильні до стабільної імпліцитної теорії особистості, на думку Керол Двек, будуть боятися налагоджувати стосунки при наявності ризику бути знехтуваними, потерпіти невдачу і знизити свою самооцінку. Люди ж які переконані, що у процесі розвитку стосунків з іншими також змінюються і розвиваються, активно включаються в стосунки навіть з невизначеним результатом. Імпліцитні теорії особистості стосуються не лише уявлень людини про себе. Вони поширюються і на розуміння інших людей, впливають на вибір цілей, тип реакції на невдачі. Дослідниця підкреслює, що загалом імпліцитні теорії «збагаченої» особистості відповідають позитивному мисленню людини [3].

Відповідно до інкрементальної імпліцитної теорії особистості, в процесі спілкування з іншими людиною розвивається і є суб'єктом свого особистісного розвитку. Натомість, з позиції стабільної імпліцитної теорії, особистість є незмінною впродовж всього життя. К. Двек стверджує, що імпліцитна теорія «збагаченої» особистості спонукає до роботи над собою, тоді як переконаність в незмінності особистісних якостей може перешкоджати вступу в нові взаємини через страх бути відкинутим [8].

Для стабільної імпліцитної теорії продуктивність прямо свідчить про загальні здібності, а тому, невдача в культурному або оцінному контексті погано відображається на особистості. Цей взаємозв'язок між продуктивністю і здібностями у результаті може призвести до недосяжних стандартів та перфекціонізму, які, в свою чергу, пов'язані з тривогою та депресією. Тобто, можна сказати, що імпліцитна теорія, яка передбачає незмінність особистості, може призвести до стану самотності, фрустрації. Отже, у даному випадку можна простежити прямий зв'язок імпліцитних теорій із схильністю до депресії [7].

Що стосується дослідження зв'язку імпліцитних теорій із станами психічного здоров'я, зокрема такими як тривога і депресія, то вони лише починають з'являтися у науковій літературі, що пов'язано з відносною новизною поняття «імпліцитні теорії». Нами відзначено, що деякі аспекти даної проблеми розглядали сучасні науковці, зокрема, французький дослідник Девід да Фонсека (2007, 2009), американські дослідники Грегорі Уолтон та Девід Йегер (2011), українська дослідниця Я.В. Козуб (2015).

Так, Я.В. Козуб, досліджуючи імпліцитні теорії інтелекту та особистості як фактори емоційного ставлення студентів до навчально-пізнавальної діяльності у вищому закладі освіти, встановила, що прийняття інкрементальної імпліцитної теорії інтелекту статистично значимо підвищує ймовірність переживання захопленості, радості, натхнення, бадьорості, зосередження та рішучості студентів на заняттях та зменшує роздратування, зайву нервозність, пригніченість, злість. До того ж, як відмічає авторка, прийнят-

тя імпліцитної теорії «нарощеного» інтелекту та «збагачуваної» особистості характерні для студентів, які схильні до більш вираженого позитивного емоційного відгуку на навчання у вищому закладі освіти [2].

Відзначимо емпіричні дослідження Г. Уолтона та Д. Йегера, які виявили таку закономірність: учні, які вступають до середньої школи, демонстрували зростання депресивних симптомів протягом 9-місячного академічного періоду. Однак, коротка інтервенція (30 хвилин) викладання «інкрементальної» імпліцитної теорії знизила частоту клінічно підвищеної депресії до 40% [10].

Проте, не зважаючи на певні наукові напрацювання зарубіжних та вітчизняних дослідників з приводу проблеми взаємозв'язку імпліцитних уявлень людини із психічними станами, до цього часу немає чіткої відповіді на питання стосовно ролі суб'єктивних переконань про особистість у формуванні схильності до депресії людей різного віку.

Метою даної статті є виклад результатів емпіричного дослідження, яке проводилось для з'ясування характеру взаємозв'язків між імпліцитними уявленнями (теоріями) осіб юнацького віку про особистість та їх схильністю до депресії, встановлення можливостей прогнозування схильності до депресії юнаків в залежності від сформованих у них імпліцитних теорій.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження імпліцитних теорій особистості як предикторів схильності до депресії в юнацькому віці проводилось упродовж 2017-2018 років на базі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Вибірку дослідження склали 50 студентів 1-6 курсів факультету психології та спеціальної освіти та факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства, вік досліджуваних – від 17 до 23 років.

Психодіагностичні методики дослідження: опитувальник імпліцитних теорій і цілей навчання К. Двек (в модифікації Т.В. Корнілової та С.Д. Смірнова); шкала депресії А.Т. Бека; методика «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф (в адаптації Т.Д. Шевеленкової та Т.П. Фесенко).

Результати розрахунків коефіцієнтів кореляції r -Спірмена між показниками шкали «Прийняття теорії «збагачуваної» особистості», та шкалами методики А. Бека представлені в таблиці 1.

Таблиця 1
Значення коефіцієнтів кореляції r -Спірмена між показниками прийняття теорії «збагачуваної» особистості та показниками за шкалою депресії

Шкала депресії Бека	Прийняття теорії «збагачуваної» особистості
Когнітивно-афективна субшкала депресії	-0,322* (p=0,023)
Субшкала соматичних проявів депресії	-0,140 (p=0,331)
Загальний бал депресії	-0,277 (p=0,051)

Від'ємні коефіцієнти кореляції дозволяють стверджувати про наявність тенденції у досліджуваних юнаків отримувати нижчі бали за шкалою проявів депресії при більш вираженому прийнятті теорії «збагачуваної» особистості. Ста-

Таблиця 2

Усереднені показники досліджуваних з різними рівнями прийняття теорії «збагачуваної» особистості за шкалами депресії та психологічного благополуччя

Порівнювані показники	Групи досліджуваних		Рівень значущості розбіжностей за критерієм U-Манна-Уїтні
	високий рівень прийняття теорії «збагачуваної» особистості (N=36 осіб)	низький рівень прийняття теорії «збагачуваної» особистості (N=14 осіб)	
Когнітивно-афективна субшкала депресії	5,777	9,642	p=0,042
Субшкала соматичних проявів депресії	2,777	3,642	p=0,265
Загальний бал депресії	8,555	13,285	p=0,065
Позитивне відношення	5,305	4,928	p=0,530
Екологічна майстерність	62,055	60,000	p=0,449
Автономія	58,138	56,357	p=0,737
Особистісне зростання	65,277	58,5714	p=0,008
Цілі в житті	62,888	59,500	p=0,284
Самоприйняття	57,916	53,357	p=0,109
Психологічне благополуччя	363,138	342,500	p=0,167

тистично значущий ($p=0,023$) коефіцієнт кореляції отримано між вираженістю когнітивно-афективної субшкали депресії та ступенем прийняття теорії «збагачуваної» особистості.

Для більш детального аналізу ми розділили всю вибірку досліджуваних на дві групи в залежності від показників прийняття імпліцитної теорії «збагачуваної» особистості. До першої групи були віднесені досліджувані, що продемонстрували прихильність до теорії «збагачуваної» особистості вище середнього за вибіркою. В даній групі виявилось 36 досліджуваних, з них 29 – жіночої статі та 7 – чоловічої. До другої групи віднесені досліджувані, які набрали за шкалою прийняття теорії «збагачуваної» особистості менший за середній бал (всього 14 досліджуваних, з них – 8 жінок та 6 чоловіків). У виділених групах були підраховані середні показники за шкалою депресії А. Бека та за методикою визначення психологічного благополуччя К. Ріффа. Для встановлення статистичної значущості розбіжностей між групами застосовано критерій U-Манна-Уїтні. Результати наведено в таблиці 2.

Всі показники за шкалою депресії А.Бека групи досліджуваних з високим рівнем прийняття теорії «збагачуваної» особистості виявились нижчими, ніж у представників іншої групи, статистичної значущості різниця досягає за когнітивно-афективною субшкалою депресії ($p=0,042$). Натомість аналіз розбіжностей у прояві психологічного благополуччя дозволяє побачити протилежну картину: всі показники за шкалою психологічного благополуччя досліджуваних з високим рівнем прийняття теорії «збагачуваної» особистості є вищими, ніж у представників іншої групи, статистичної значущості різниця досягає за субшкалою «Особистісне зростання» ($p=0,008$).

Результати теоретичного аналізу досліджуваної проблеми, отримані емпіричні дані, дозволили припустити доцільність можливості прогнозування показників схильності до депресії юнаків на основі показників прийняття теорії «збагачуваної» особистості. З цією метою було здійснено лінійний регресійний аналіз

Незалежною змінною (предиктором) було обрано прийняття теорії «збагачуваної» особистості. Залежною змінною виступає когнітивно-афективна субшкала депресії, оскільки саме з нею виявився від'ємний значущий кореляційний зв'язок з прийняттям теорії «збагачуваної» особистості.

За результатами статистичної обробки було побудовано кореляційно-регресійну модель:

$$\text{Когнітивно-афективна субшкала депресії} = 6,232 + (-0,261) * \text{Прийняття теорії «збагачуваної» особистості}$$

Результати регресійної статистики наведено в таблиці 3, загальна характеристика побудованої кореляційно-регресійної моделі представлена в таблиці 4.

Таблиця 3

Регресійна статистика для моделі прогнозування показників схильності до депресії

Показники	Розраховане значення
R	0,261
R-квадрат	0,068
Нормований R-квадрат	0,049
Стандартна похибка	5,4

Таблиця 4

Характеристика кореляційно-регресійних зв'язків

Показники	Коефіцієнт регресії	t-критерій Стьюдента	P-значення
Прийняття теорії «збагачуваної» особистості	-0,261	-1,871	0,067

Величина коефіцієнту регресії для побудованої моделі дорівнює -0,261, обидва фактори корелюють негативно (Самоефективність, Інтернальність). Значення R-квадрату (коефіцієнту детермінації) дорівнює 0,068, частка дисперсії результату Y (Когнітивно-афективна субшкала депресії), пояснена регресією, складає 6,8%.

Отже, за результатами регресійного аналізу з'являється можливість прогнозування рівня

вираженості когнітивно-афективної субшкали депресії на основі показників прийняття теорії «збагачуваної» особистості.

Висновки. Виходячи з отриманих результатів, можна відмітити, що прийняття людиною теорії «збагачуваної особистості» позитивно пов'язане із більш вираженим психологічним благополуччям та негативно – із схильністю до депресії. Тобто, нами був встановлений зв'язок між імпліцитними уявленнями про особистість та схильністю до депресії в юнацькому віці, а саме: чим вищий рівень прийняття теорії «збагачуваної»

особистості, тим менш вираженими будуть показники за шкалою депресії та більш вираженими показники психологічного благополуччя.

Перспективи подальших досліджень. Щодо перспективи подальшого дослідження імпліцитних теорій особистості та інтелекту як предикторів схильності до депресії в юнацькому віці можна відмітити, що дана проблема є не лише актуальною у рамках психологічної науки, а й залишається відкритою, тому варто досліджувати її більш глибоко, а саме – розширити вибірку респондентів, розглянути інші вікові категорії.

Список літератури:

1. Горбунова В.В. Проблеми дослідження імпліцитних теорій / В.В. Горбунова // Соціальна психологія. – № 4(30). – 2008. – С. 17-28.
2. Козуб Я.В. Імпліцитні теорії інтелекту і личности как фактор емоционального отношения студентов к учебно-познавательной деятельности в ВУЗе / Я.В. Козуб // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. – 2015. – Вип. 51. – С. 73-90.
3. Смирнов С.Д. Рецензия на книгу К. Двек «Я-теории, их роль в мотивации, становлении личности и развитии» / С.Д. Смирнов // Вопросы психологии. – 2001. – № 6. – С. 119-121.
4. Улановский А.М. Конструктивизм, радикальный конструктивизм, социальный конструкционизм: мир как интерпретация / А.М. Улановский // Вопросы психологии. – 2009. – № 2. – С. 35-45.
5. Фоменко К.І. Імпліцитні теорії інтелекту й особистості у зв'язку з гурбистичною мотивацією в студентів / К.І. Фоменко // Вісник ХДУ. – Серія «Психологічні науки». – 2016. – № 5. – С. 71-76.
6. Dweck C.S. Can Personality Be Changed? The Role of Beliefs in Personality and Change / S.C. Dweck // Current directions In Psychological Science. – 2008. – Vol. 17. – № 62. – P. 391-394.
7. Dweck C.S. Mindset: The new psychology of success / C.S. Dweck. – N.Y.: Random House. – 2006. – 224 p.
8. Dweck C.S. Self-theories: Their role in motivation, personality, and development / C.S. Dweck. – Philadelphia: Psychology Press, Taylor & Francis Group, 1999. – 195 p.
9. Pocked Oxford Dictionary. – N.Y.: Oxford University Press, 2005. – 1098 p.
10. Yeager D.S. & Walton G. Social-psychological interventions in education: They're not magic // Review of Educational Research. – 2011. – № 81. – P. 267-301.

Салюк М.А., Тарасюк К.О.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЛЬ ИМПЛИЦИТНЫХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ЮНОШЕЙ О ЛИЧНОСТИ В ПРОГНОЗИРОВАНИИ ИХ СКЛОННОСТИ К ДЕПРЕССИИ

Аннотация

В статье представлен анализ содержания понятия «имплицитные теории личности», теоретически обоснована возможность рассмотрения особенностей имплицитных представлений человека о личности в качестве важных предикторов склонности к депрессии. Теоретический анализ научных источников позволил сделать предположение о том, что принятие инкрементальной имплицитной теории личности способствует позитивному мышлению человека и его успешному функционированию в социуме. Поскольку центральным новообразованием юношеского возраста является личностное самоопределение, для эмпирического исследования была выбрана именно эта возрастная категория. Представлены результаты проведенного эмпирического исследования для выяснения характера взаимосвязей между имплицитными представлениями (теориями) лиц юношеского возраста о личности и их склонностью к депрессии. Исследование проведено на выборке студентов Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара, численностью 50 человек. Результаты подтверждают гипотезу о том, что принятие лицами юношеского возраста теории «обогащаемой» личности сопровождается менее выраженной склонностью к депрессии и более выраженными показателями психологического благополучия.

Ключевые слова: имплицитные теории личности, инкрементальная имплицитная теория личности, стабильная имплицитная теория личности, юношеский возраст, психические состояния, склонность к депрессии, психологическое благополучие.

Salyuk M.A., Tarasiuk K.O.

Oles Honchar Dnipro National University

THE ROLE OF IMPLICIT IDIAS OF YOUTH ABOUT PERSONALITY IN THE PREDICTIONING OF THEIR PREDISPOSITION TO DEPRESSION

Summary

The article presents an analysis of the content "implicit theory of personality", the theoretically reasoned possibility of considering the peculiarities of implicit representations about personality of human beings as important predictors of predisposition to depression. The theoretical analysis of scientific sources makes it possible to assume that acceptance of the incremental implicit theory of personality contributes to the positive thinking of human beings and their successful functioning in society. Taking into account that the personal self-determination is the central new formation of youth, we have chosen this age group for empirical research. The results of the empirical research finds out the nature of the relationship between the implicit ideas (theories) of personality of the youth and its predisposition to depression. The research bases on the sample of 50 participants, who study at Oles Honchar Dnipro National University. The results confirm the hypothesis that acceptance of the theory of "enriched" personality by youth is accompanied by a less pronounced predisposition to depression and more pronounced indicators of psychological well-being. **Keywords:** implicit theory of personality, incremental implicit theory of personality, entity implicit theory of personality, youth, mental states, predisposition to depression, psychological well-being.